

беларуса пакрысе бяднела: зь яе выляталі несавецкія падзеі, імёны народных герояў, зь яе вылятала родная мова і нацыянальныя арыенціры. Спытайце ў беларуса, да прыкладу, якога вялікага паэта ён можа назваць без развагаў, і вы, у бальшыні выпадкаў, пачуеце імя чалавека з суседняй дзяржавы.

Адна зь першых гістарычных кніжак пра нашу гісторыю (для чытача 80-ых) называлася „*Памяць пра легенды*“. Аўтар, Кастусь Тарасаў, схаваўшыся за слова „*легенды*“, вярнуў *памяць*.

Кароткі перыяд вяртаньня *памяці* пасля развалу СССР напоўніў *памяць* іншым зьместам і пачаў патрабаваць прыпомніць ня толькі забытае супольнае, але й прыватнае: спазнаць свой радавод, вызначыць сваё месца ў гісторыі свайго народу і адсюль — у сёньняшняй рэальнасьці.

Нашая *памяць* цяпер — гэта ўжо іншая *памяць*, *памяць*, у якой жывуць Бітва пад Воршай і шляхецкая вольніца, БНР і Слуцкі збройны чын, Курапаты і Чарнобыль, змаганьне за нацыянальную школу і разагнаньня ўладамі дэманстрацыі.

Парадак

Ігар Бабкоў

У Беларусі *парадак* наводзілі пераважна чужынцы. Самі беларусы ўладкоўваліся і прыладжваліся, але марна. Як толькі яны вярталіся ў свой родны кут, да іх прыходзіў з захаду ці з усходу новы *парадак*. І ўсё даводзілася пачынаць нанова.

У выніку ў самім слове за стагодзьдзі назьбіралася столькі агрэсіі, гвалту, бязладзьдзя і беззаконья, што ніхто зь сёньняшніх дэмакратычных беларускіх палітыкаў не адважваецца яго ўжываць. Затое ўжываюць недэмакратычныя і небеларускія.

Зрэшты, словазлучэньне „*навесьці парадак*“ — каляніяльная калька з расейскага палітычнага мысьленьня. У Расеі ўжо тры стагодзьдзі „*парадак наводзяць*“ цары і рэвалюцыянэры, камуністычная намэнклятура і посткамуністычная алігархія. Сёньня за гэтую справу ўзяліся генэралы.

У Беларусі ў хаце „прыбіраюць“ і „прыбіраюцца“, дзяржаву „выбудоўваюць“, з праблемамі „даюць сабе рады“. Таму, як паказвае практыка, чым болей у Беларусі парадку, тым менш згоды і тым больш міліцыі.

Партызан

Міхась Скобла

Францускае слова *партызан* прыжылося ў беларускай мове, утварыўшы цэлы куст аднакаранёвікаў: *партызаніць*, *партызанскі*, *партызаншчына*...

Пасля другога сусьветнага вайны Беларусь у „дружнай сям’і рэспублік-сясьцёр“ назвалі „рэспублікай-*партызанкай*“.

Славуты купалаўскі верш-праклямацыя „*Партызаны, партызаны, беларускія сыны*...“ як бы нагадваў *савецкім партызанам пра партызанаў іншых*, напрыклад, пра „зеленадубаўцаў“, якія ў 20-х гадох змагаліся з бальшавікамі за адзіную непадзельную і незалежную Беларусь.

Пра савецкіх *партызанаў* напісанья цэлыя бібліятэкі ўхвальных мэмуа-

раў. Але сымбалічна, што першым *партызанскім* летапісцам у Беларусі выступіў небезьвядомы Цанава — наркам нутраных справаў — на чым сумленні тысячы бязьвінных ахвяраў.

У безьлічы мэмуарных хваласьпеваў ці не адзіным за савецкім часам дысанансам выглядае верш Ларысы Геніюш:

*Партызаны ж, тыя партызаны,
Што ім сёлы, энк і боль людзкі,
толькі б мосьцік недзе быў узарваны
ды ляцелі з рэйкаў цягнікі.*

Да гэтай пары ў беларускіх лясох захаваліся *партызанскія* зямлянкі.

*А сьпелыя бары — нашы саборы,
а белакурыя гаі — нашы сьвятліцы.*

І заўжды гатовыя абараніць беларусаў самаахвярныя бярозы ды сосны — *партызанскія* сёстры.

Пашпарт

Алена Ціхановіч

З *пашпартам* беларусы сталі жыць толькі ў гэтым стагодзьдзі. Першапачаткова, у позьнім Сярэднявеччы, слова „*пашпарт*“ азначала дазвол на праход, праезд.

Савецкі *пашпарт* у 30-ыя гады пачаў уводзіцца для больш строгага парадку ўліку і кантролю. Вяскоўцам *пашпартоў* не давалі аж да 50-ых — тым самым калгасы трымалі іх ува ўмовах прыгоннага права.

Шматлікія *пашпартысты* й *пашпартысткі* на сваіх *пашпартных* сталох вялі заўзятую перакоўку усіх нацыянальных традыцыяў іменаслоўя на адзін лад: так нарадзіліся раней нечуваныя звароты „Нурсултан Абішэвіч“ ці „Ўрал Рамдракавіч“. Так і беларускі „Янка“, ці „Ян“, застаўся толькі ў песьні. Векавечныя радаводныя дрэвы пайшлі ў сукі... Як казаў паэт:

*Каб не ўніжаць аўтарытэту,
Ён Рэпу справіў на Рэппо.*

Савецкі *пашпарт*, як і мараль, меў дваіное аблічча: адзін нутраны, другі — замежны. Даўно заўважана: чырвоны *пашпарт* памежнікі ў Эўропе бяруць, як жабу. Уладальнікі новага, сіняга *пашпарту*, як кажуць, „з капустаю“ на вокладцы, падарожнічаюць ня з большай прыемнасьцю. На старонках гэтага дакумэнту шукаюць ня толькі належную візу, але й дзіўны запіс: гэты *пашпарт* прыгодны для выезду ўва ўсе краіны сьвету. Адзін польскі памежнік, пабачыўшы гэта, заўважыў калегу: напэўна, у іх ёсьць і *пашпарты*, прыгодныя, каб ставіць на іх патэльні.

Пашпарт з „Пагоняй“ не пасьпеў стаць пазнавальным на межах. Але тыя, хто яго прыхаваў, берагуць для XXI стагодзьдзя.

Паэт

Сяржук Сокалаў-Воюш

Калі на пачатку 90-ых у Беларусь пачалі прыяжджаць дзеці нашых эмігрантаў, яны заўважылі, што *паэты* тут вядомыя так, як у краінах іхнага